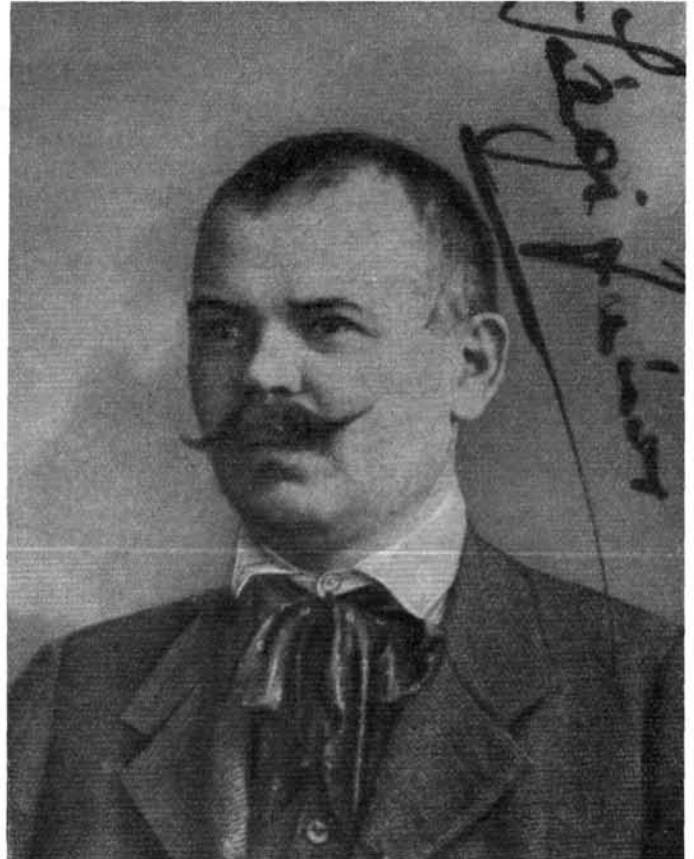

Emlékezés Sági Jánosra (1874–1938)

1911-ben szép kiállítású, igen gazdag képanyagot tartalmazó munka jelent meg *Malonyay Dezső: A Magyar Nép Művészete* sorozatnak „*A balatonvidéki magyar pásztor nép művészete*” c. kötete. Ezt követte „*A dunántúli magyar nép művészete*” c. kötet (1912), majd később „*A palócok művészete*” c. mű (1922). A Balatonvidék pásztor művészetét tárgyaló kötet címlapján azt olvashatjuk, hogy „számos szakértő és művész közreműködésével írta Malonyay Dezső”, a kötet legutolsó lapján pedig: „E kötethez java munkájukkal járultak dolgozótársaim: Sági János író és néprajzi gyűjtő; a fényképfelvételek nagyrésztét ő végezte;” stb. — Hasonló szövegezés található a másik két kötetben is.

A tiszta igazság ezzel ellentétben az, hogy e kötetek javarésznél (de a Balaton-melléki kötet egészénél) valódi írója a csak mellékesen, az utolsó oldalon megemlített Sági János. A Malonyay köteteket mai néprajzi irodalmunk is sűrűn idézgeti, úgyszólván egyetlen nagyobb szakdolgozat sem tud megenni e kötetek valamelyik ábrájának felhasználása nélkül, mégis, szinte hihetetlen, hogy néprajzi szaklapjainkban (*Ethnographia*, *Néprajzi Értesítő*) soha nem ismertették a ma már alapvetőnek tekinthető és pótolhatatlan értékű képmellékletekkel gazdagon felszerelt művet. Az alábbi sorok így részben egy félévszázadot megkésztett könyvismertetésnek is tekinthetők.

Malonyay szavaival Sági János „író és néprajzi gyűjtő”, s valóban, elsősorban ez volt: bizonyos fokban szépirodalmi képességekkel rendelkező, a maga igazát szenvedélyesen hangoztató író és fáradhatatlan szorgalmú néprajzi gyűjtő. De a néprajztudomány területén a valóban kitűnő gyűjtőtevékenységen túlmenően élesszemű megfigyelő, s több vonalon korát messze megelőző néprajztudós, akinek azonban csak gyűjtő képességeire figyelt fel a különben ügyes szemű Malonyay Dezső. Maga a néprajztudomány a néprajzkutató tevékenységéről nem vett tudomást. A különben sűrűn idézett Malonyay kötetekkel kapcsolatban Sági János nevét mindössze Dornay Béla egyik cikkében¹ fedezhetjük fel, soha másutt róla szó irodalmunkban nem esett. Néprajzi munkásságának mël-

1. Sági János arcképe keszthelyi működése idejéből.
1. János Sági's Porträt zur Zeit seiner Aktivität in Keszthely.
1. Portrait de János Sági, au temps de son activité à Keszthely
1. Портрет Яноша Шаги в период работы в Кестхейе.

tatását első ízben e sorok írója kísérelte meg² a Balaton környékének néprajzával foglalkozó műveiben. Természetes, hogy a továbbiakban is Sági Jánosnak első-

sorban a Balaton-melléki nép életére, kultúrájára vonatkozó írásaival foglalkozom.

Sági János³ Stegmüller Károly keszthelyi asztalos és mértékHITELESÍTŐ fiaként 1874. június 23-án született Keszthelyen. A polgári iskola hat osztályát végezte el, majd egy évig Regedén tanult, hogy a német nyelvet elsajátíthassa. Pályafutását a telekkönyvi hivatalnál díjtalan írnokként kezdte, s továbbra is, míg Keszthelyen működött, a királyi járásbírószágon telekkönyvi tisztviselőként szerepel. 1900-ban nevét Sági-ra magyarosította.

Írói készsége egészen korán feltámadt, s a Szinnyey Életrajzi Lexikon szerint már 1892 óta a Keszthelyi Hírlap társszerkesztője, heti cikkíró, hírrovatvezető, de emellett több zalai hírlapban is sűrűn megjelennek cikkei. Azzal a ténnyel azonban, hogy a Keszthelyi Hírlap munkatársa lett, hitet tett haladó, szocialista gondolkozásmódja, szemlélete mellett. E laphoz való csatlakozása forradalmi színezetű cselekedet volt, írásaival dühödő harcok középpontjába került, s mindez meghatározta további sorsát.

Mint a legtöbb akkori vidéki magyar városnak, Keszthelynek is két hírlapja volt: a liberális, polgári beállítottságú Keszthelyi Hírlap és a konzervatív, klerikális Balatonvidék. Jellemző, hogy pl. az 1903 október 25.-iki népgyűlés lefolyását a haladó szellemű Keszthelyi Hírlapban S(ági) J(ános) ismerteti,⁴ s e cikkben írja többek közt: „A szocialisták helybeli agitálása e népgyűlésekkel komoly jelenség, mellyel mint az eseményekkel való hű beszámolóra hivatott lapnak, foglalkoznunk kell ... Weltner Jakab lépett az emelvényre. Az ember a híre után valami bösz vadembernek hinné, megjelenése azonban igénytelen, nyugodt modorú, munkásforma ember ... A munkások érdekeiről beszél, aki elfogulatlanul hallgatja, azt tapasztalja, hogy a meggyőződés beszél belőle”.

2. Sági János (középen) az 1903-ban rendezett muzeológus tanfolyamon.

2. János Sági (in der Mitte) auf dem im Jahre 1903 für Museologen veranstalteten Lehrkurs.

2. János Sági (au milieu) au cours des muséologues, organisé en 1903

2. Янош Шаги (в центре) на организованных в 1903-м году курсах музеевдов.

Ez az egyetlen kiragadott részlet Sági János számtalan cikke közül rávilágít szerzőjének gondolkodásmódjára, de egyúttal arra is, hogy ilyen forradalmi színezetű haladó szemlélettel huzamosabb ideig nem lehet megmaradni egy pompázatos hercegi kastély árnyékában. Nem maradhat meg sokáig egy olyan, lázítóan bélyegzett cikkeket író, ha az újságírás mellett igen széleskörű közérdekű tevékenységet is fejt ki.

Kezddhetjük azzal, hogy Sági János már korán a Balatonkultusz lelkes apostolává válik, s sorra jelennek meg a Balatonnal és környékével foglalkozó művei, így 1902-ben a *Keszthely és Balaton fürdőjének ismertetése*, 1903-ban a *Balaton írásban és képen* c. 346 oldalas műve. Az utóbbi tulajdonképpen az első nagy, részletes leírású balatoni útikalauz, minden benne van, aminek egy jó Baedekerben benne kell lennie: az üdülőtelep története, a fürdőhely kialakulása és jellege, nevezetesebb műemlékek, látnivalók, az üdülési, fürdési lehetőségek, de okos gyakorlati helyi útmutató is, ami feltűnteti a közlekedési, elszállásolási, étkezési lehetőségeket, pósta, távirtda, orvos, gyógyszerár pontos adatait. A széles látókörű szerzőnek a figyelme azonban úgyszólván mindenre kiterjedt: természettudomány, néprajz, a Balatonra vonatkozó szépirodalom, vers egyaránt sűrűn jelentkeznek a sorokban.

Tulajdonképpen az elsők között van, akik felismerik a Balaton európai viszonylatban is kimagasló értékeit, észreveszik az idegenforgalom gazdasági, de egyúttal honismereti és nevelő jelentőségét. Korának technikai lehetőségeihez legmegfelelőbb ismeretterjesztő módot dolgoz ki, Szalay Sándor társaságában gazdag tartalmú, egész estét betöltő *Balaton* című műsort állít össze, amiben 160 „színesen vetített kép” és 15 mozgófénykép betét szerepel. Műsora tulajdonképpen az első mozielőadások közé tartozott. A budapesti Uránia Magyar Tudományos Színház szervezi meg az előadást, s Sági János sem rest a propagandával: 1903-ban gróf Tisza István miniszterelnököt is meghívja a bemutatóra, bár a miniszterelnök udvarias levélben elfoglaltságára való hivatkozással lemondja megjelenését. Az Uránia Keszthelyen először 1905. március 14-én mutatja be a *Balaton*t az Amazon szálloda nagytermében. A vetített 160 diaposzítív úgyszólván felölelte az egész Balaton-t és partjait. Néhány kiragadott diacím: Aliga

3. Az 1903-ban rendezett muzeológus tanfolyam résztvevői. A legfelső sorban középen Sági János, alatta Bátky Zsigmond (Laczkó Dezső és Sebestyén Gyula közt). Az alsó sorban jobbról a második Tömörkény István.
3. Teilnehmer am Lehrkurse für Museologen im Jahre 1903. In der Mitte der obersten Reihe János Sági, unter ihm Zsigmond Bátky (zwischen Dezső Laczkó und Gyula Sebestyén). In der unteren Reihe der zweite rechts ist István Tömörkény.
3. Les participants du cours de muséologues de 1903. Au milieu de la rangée supérieure, János Sági, devant lui Zsigmond Bátky (entre Dezső Laczkó et Gyula Sebestyén). Dans la rangée du bas le deuxième à droite est István Tömörkény
3. Участники курсов музееведов, организованных в 1903-м году. В самом верхнем рядупосередине Янош Шаги, под ним Жигмонд Батки (между Дежэ Лацко и Дьюлой Шибештьеном). В нижнем ряду второй справа Иштван Тёмёркень.

fürdőtelep, A síófoki lóverseny, Gulya a Balatonban, Szemesi teniszjátások, Kilátás Bogláráról, Halászkunyhó, Dolgozó halászkó, A fogas, Közös fürdés, Herman Ottó madárlesen, Megzavart ibiszek, Nádaratás a jégen, Szendrei Júlia szülőháza, Velencei est Keszthelyen, Festetics György gróf, Praxik munkában, Lótusz virágok, A sümegi múzeum, Szegény ember háza, A barátalakások, Bizay malacbandájával, A füredi női fürdő, A veszprémi cifra szűr, A rianás stb. Természetesen számtalan tájkép, fürdőtelep képe, tóparti rész is szerepel a képek közt, végeredményben tehát lehetőleg mindent igyekezett adni: tájat, fürdőéletet, irodalmat, művészetet, népeletet. Érdemes néhány mozgófénykép címét is megemlíteni: Fürdés Siófokon, Kiszállás a révből, Gyermekbál Földváron, Hálóthúzó halászkó, Vadászás, Praxik munkaközben, Szüreti mulatság, Halásztanya népe, Tetten ért orvhalászkó, Fürdőző nők, Kneipp-gimnasztika, Partrahordás a csónakokkal.

A Balaton „színrevétele” úgy látszik, sokáig betöltötte ismeretterjesztő hivatását, mert még 1913-ban is felhívja a Balatoni Szövetség tagjait az előadásra: — „A budapesti Uránia Tudományos Színház új képekkel látta el a már régen műsoron volt Balaton c. kedves, hangulatos darabját. Sági János és Szalay Sándor átírták a darabot, hogy az időközi fejlődést is hűen feltünteti”.

Sági János az újítások, a reformok embere volt, s a Balaton fejlesztéssel kapcsolatban több, sok okos gondolatot tartalmazó írása jelent meg.⁵ Jellemző az egészen modern idegenforgalmi szemléletet eláruló alábbi levele is, amit egy kiadócéghez intézett 1907. VI. 28-án:

„Tisztelt Cég! A Balaton vidékén az idegenforgalom évről évre óriási arányban növekszik. Az idén kezdték építeni a balatonvidéki vasutat. Ez elképzelhetetlen fejlődést hoz a Balaton zalai partjaira is ... Két-három év alatt kifogástalan balatoni könyv után igen nagy lesz a kereslet ... Mint a Keszthelyi Hírlap

szerkesztője, a Balatont alaposan ismerem. Az Uránia Tudományos Színház műsorán megjelent a Balaton című darabom. Mint a Balatoni Múzeum tisztviselője hétről hétre a tó különböző helyein fényképezem a természeti szépségeket és a nevezetességeket ... Az országban csekélységem egyike azoknak, akik legtöbbet foglalkoznak a Balaton irodalmával.” — Egy könyvet tervezett 20 ívnyi terjedelemben, 150—200 képmelléklettel, térképpel. — „Sok kép alá kevés szöveget nyomnánk, hogy inkább a hangulatos képek beszéljenek ... A könyvet idegen nyelveken is megjelenethetnénk. Emléktárgyként vennék meg a könyvet ... A képeket ingyen bocsátom a rendelkezésre.” —

Sági János vérbeli újságíró, figyelme úgyszólván mindenre kiterjed, s minden építőszándékú megmozdulásba bekapcsolódik, mindenhez van valami ötlete. Egy 1901-ből származó nyomtatványon mint a „Keszthelyi Önkéntes Tűzoltó Testület titkára” szerepel. — Egy másik nyomtatvány fejléce: — „Kereskedelemügyi Kir. Miniszter Úrhoz, Budapest. Sági János keszthelyi lakos előterjesztése az üzleti reklámoknak a postán való czélszerűbb kézbesítettése érdekében. 1909. okt. 1.”⁶ — Cikkei elhelyezésének érdekében levelezésben áll a Budapesti Közlönnyel (egyik válaszlevél Bársony István aláírásával, 1908), a Jogtudományi Közlönnyel (1909).

A Keszthelyen való tartózkodása alatt végig hű maradt hivatásához, s ez a kitűnő balatoni útikalauz szerző, néprajzíró, újságszerkesztő országszerte elismert telekkönyvi szakkönyveket ad ki sorra (*Telekkönyvi mintatár*. 1902, utóbb II. kiadásban is. *Telekkönyvi Jog, Igazságügyi mintatár* stb.)

Mégis úgy látszik, hogy a legmaradandóbbat a néprajz területén alkotta Sági János. Feltehető, hogy néprajzi érdeklődése szociális gondolkozásmódjával függött össze, ahogy a kor néprajzkutatóira egyformán

jellemző volt a szocialista szemlélet. A Balatoni Múzeumegyesület Keszthelyen 1898-ban alakult meg dr. Csák Árpád, dr. Lovassy Sándor, Huszár Károly és Hencz Antal kezdeményezésére, s elsősorban régiséggyűjteményt állítottak ki. A Múzeumegyesület munkájába kapcsolódik be már korán Sági János, a néprajzi tárgyak gyűjtésével megveti a későbbi Balatoni Múzeum néprajzi osztályának alapjait. 1902-től a néprajzi osztály vezetője egészen 1910-ig, Keszthelyről való elköltözéséig.

Egy kutató tevékenységét mindig csak a saját korába, környezetébe helyezve lehet kellőképpen értékelni. Századunk elején szervezett néprajztudományról nálunk még alig lehetett beszélni. A néprajzot, elsősorban a tárgyi néprajzot tudományos szinten akkor a Néprajzi Múzeum képviselte értékes gyűjteményével, könyvtárával, s néhány munkatársával, míg a szellemi néprajzot inkább a Néprajzi Társaság kevés, de lelkes tagjával. A szellemi néprajz mindenestre nagyobb múlttal, magasabb szinttel dicsekedhetett, filológus kutatók a nemzetközi folklorba illesztik a magyar anyagot és értékes eredményeket értek el, a tárgyi néprajz területén azonban inkább a népművészet feltárása és leírása volt a kor tudományának divatja. Elég, ha pl. az 1907—1910-es években megjelent Néprajzi Értesítő egyes számainak cikkeire gondolunk. A népi építkezésnél a díszítőművészettel kapcsolatos részleteket gyűjtik és írják le, sokat foglalkoznak népi textíliával, pásztorfaragásokkal, kerámiával, sírkövekkel, fejfákkal vagyis általában a népművészettel. Ugyanakkor aránylag kevés a népi gazdálkodással, a földműveléssel stb. foglalkozó tanulmány. De népművészettel foglalkoznak más szakterületeken is, így az iparművészek, sőt a népi építkezéssel foglalkozó építészmérnökök is elsősorban a ház díszítőelemeit vizsgálják.

4. Kedvezményesáru éves bérletjegy a MÁV összes vonalainak I. osztályára az 1912. évre Sági János úr, a „Magyar Nép Művészete” szerkesztője részére.
4. Jahresfahrchein erster Klasse zu begünstigtem Preise für sämtliche Linien der Ungarischen Staatseisenbahnen im Jahre 1912 für Herrn János Sági, Redakteur der „Kunst des ungarischen Volkes“.
4. Abonnement à tarif réduit sur toutes les lignes des chemins de fer d'Etat pour l'année 1912, délivré à M. János Sági, rédacteur de „Magyar Nép Művészete”
4. Льготный билет для проезда в первом классе по всем железным дорогам Венгрии на 1912-й год выданный господину Яношу Шаги, редактору „Венгерского народного искусства.“

Tudományos szakemberképzésről akkortájt nem lehetett beszélni, hisz az egyetemen a néprajznak tanterve még nem volt, s aki a Néprajzi Múzeumba került, azt is elsősorban egyéni vonzalma hozta ide, pl. a néprajzért lelkesedő földrajzszakos tanárt vagy könyvtárost. Az időtájt alakultak a vidéki múzeumok, általában társadalmi szervezésben, lelkes amatőr alapon, igen kevés hivatalos anyagi támogatással. Így érthető, hogy a néprajz kezdeti munkatársai mind amatőr gyűjtők voltak, a legjobb esetben középiskolai tanárok, s tekintettel a népművészet divatjára, gyakran rajztanárok. Ebbe az országos, lelkes — de vég eredményben amatőr — gyűjtőgárdába jól beillett a keszthelyi telekkönyvvezető, aki hivatalos munkáján és idején túl szabad idejében bebarangolta a környéket, a szőlőhegyek présházait, házak padlásait kutatta át és szedte össze a néprajzi (főleg népművészeti) értékeket. Sági Ernő Miklós, Sági János öccse *A vasút humora* c. könyvében anekdotikus formában meg is örökítette ezt a bogaras szenvedélyt.⁷ Az egyik vasúti állomáson sok lim-lommal megterhelve, a gyűjtött néprajzi „ócskaságokkal” a vállán az I. osztályú kocsifelé igyekszik Sági János, de az ügybuzgó kalauz feltartóztatja: — „Ne erre, hanem hátra barátom, hátra, ott a III. osztály”. — Mivelhogy ilyen handlé csak III. osztályú jeggyel utazhat (pedig akkor már Sági Jánosnak, mint a Malonyay-sorozat írójának I. osztályú szabadjegye volt).

Elsősorban népművészeti munkákat gyűjtött, pásztorfaragásokat, pásztor népművészeti munkákat, kerámiát: céhkorsókat, habán edényeket, tálakat stb., a szövés-fonás díszesebb eszközeit (kendertörő, rokka), textíliát. Mindezek közül a legértékesebb volt a pásztorfaragások és céhkorsók gyűjteménye, az anyag nagy részét közölte is a Malonyay kötetekben. A III. kötetben bemutatott tárgyak javarésze a Balatoni Múzeum tulajdona volt. A maga nemében igen értékes anyagot a Balatoni Múzeum felépítése utáni időkben leltározta és akkor magam is meggyőződhettem a kimagasló egyedi példányok sokaságáról. Sajnos, ez a pótolhatatlan gyűjtemény 1945-ben egy légitámadás alkalmával teljesen megsemmisült.

Egy múzeum alapításának jogosultságát abban az időben a már meglévő gyűjtött anyag adta meg, tulajdonképpen ez harcolta ki a helyiségeket, a szervezettséget, a hivatalos részről nyújtandó anyagi támogatást, személyzeti létszámot, s így joggal nevezhetjük Sági Jánost a Balatoni Múzeum egyik alapítójának.

Gyűjtéséből, úgy látszik, máshová is juttatott, a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárának bejegyzése szerint (1904, 48. sz. akta) „Csere Sági Jánossal, Néprajzi Múzeum”, s egy másik feljegyzés: „Sági János 32 db textilt gyűjtött” (247. sz.). Mellesleg nemcsak néprajzi tárgyak gyűjtéséről és ajándékozásáról beszélhetünk, az alábbi Sági Jánosnak címzett levél legalábbis ezt igazolja: „Magyar Nemzeti Múzeum Levéltári Osztálya. Nagyságos Uram! Fogadja nagybecsű ajándékáért, mellyel a Magyar Nemzeti Múzeum Levéltárát 35 darab XIX. századi irattal és levéllel gazdagítani szíves volt, leghálásabb köszönetünket. Budapest, 1930. szept. 30. Kiváló tisztelettel Dr. Czobor Alfréd, vm. főlevéltárnok.”

A tárgygyűjtésen kívül azonban Sági Jánost a szokás-, hagyományanyag is korán érdekelte. Az Ethnológiai Adattár 15 lapnyi kéziratát őrzi *A néprajz apróságai* címmel (1905). Ebben népi orvosló adatok, az állattartásra vonatkozó szokások, hiedelmek, a naptári évhez kötött babonák, a kismesterségek társadalmi vonásai stb. vannak feljegyezve. (EA. 5630. 562. lap). A Néprajzi Értesítőben két gondosan megírt tanulmánya is megjelent: *Keszthelyi és keszthelyvidéki regösök, betlehemesek, háromkirályjárás és aprószentek* (1904, 117—132) és a *Dunántúli képfestés* (1905, 117—132.) Hasonló tartalmú ismeretterjesztő cikkeket írt a helyi és más Zala megyei lapokban (*Zala megye néprajzi kincsei, A Keszthelyvidéki népeletről*). Mint lelkes gyűjtő, külön útmutató könyvet is írt néprajzi gyűjtők számára: *Néprajzi kincseink gyűjtése* címmel (1905, 1909. 60. 1.).

Az 1905-ben megjelent mű nemcsak jó gyűjtőkalauz, ami helyesen jelöli meg a néprajztudomány feladatát és akkori helyzetét Magyarországon, de egyúttal rövid áttekintést ad az egész néprajz tárgyi és szellemi anyagáról. Sági már itt is többször felhívja a figyelmet a társadalmi jelenségekre, vagyis olyan faktorra, amivel annak idején nálunk még kevesen foglalkoztak. — „A néprajzi múzeumokat a kultúr-nemzetek legkiválóbb kincsei közé sorozzák. Azokban tükröződik vissza a népek nemzeti életének sajátossága. Az összehordott tárgyak megvilágító sugarakat lövel-

nek a nemzetek messze múltjára, s társadalmi élet alakulására, a nép életfeltételeinek menetére és fejlődésére. A néprajzi tudomány újabb keletű. Nálunk Magyarországon a nagy általánosság nem sokat törődik vele... A nagy közönséget, sőt még a falvaknak, a néprajzi sajtóságok eme fészkeinek tanítóit, papjait, gazdatiszti osztályát teljesen hidegen hagyja a néprajzi tudomány fejlődésének ügye. Szinte nem is csoda. Az ethnográfia népszerűsítéséről gondoskodás alig történt... Nálunk a politika foglal el minden utolsó újságsort. A fővárosi múzeumok népszerű előadásait 20—30 sorban említik meg, míg ha valamelyik honatyja kurjant egyet-kettőt a parlament cifra tetőzete alatt, hasábokban tárgyalják ezt az egetverő eseményt”, — „Mi is az a néprajz, és miért fontos annak a művelése? A néprajz a nép szellemének megnyilatkozását kutatja, a népelet rengeteg alaki- és tárgyi jelenségeivel foglalkozik, búvárkodik, hogy az összehasonlításokkal, az okok és okozati összefüggések kimutatásával az egész emberiség múltjára, a népeknek, habár különböző időkben történt és egymástól független, de bizonyos közös törvényeken alapuló haladására, vagy akár elmaradottságára világot vessen. Szóval megismertesse az emberrel azt, aki őt mindig legjobban érdekelte: *magát az embert.*”

Az idézett néhány sor is elárulja, hogy a vidéki

5. Sági János a harctéren mint közkatona (1916).
5. János Sági als gemeiner Soldat auf dem Feld (1916).
5. János Sági, comme simple soldat, au front (1916)
5. Янош Шаги на фронте в качестве солдата (1916)

telekönnyvezető kora tudományának színvonalán állott, sőt néhány pontban meg is előzte azt. A szerző ezután sorra veszi a néprajz egyes ágazatait, építkezést, bútort, világítást, a konyha berendezéseit, hangszereket, mezőgazdasági eszközöket stb., vagyis a tárgyi néprajz teljes anyagát, hasonlóképpen a szellemi néprajzi anyagot. Közben azonban figyelme egyebekre is kiterjed, így a helynévkutatásra, csúfnevek gyűjtésére, arctípusok fényképezésére, ahogy általában minduntalan hangsúlyozza a fényképezés fontosságát. Tanácsolja a gyűjtőknek, hogy jegyezzék fel: milyenek a faluban a birtokviszonyok, találnak-e nyomokat az egykori házközösségre. — A tárgygyűjtéssel kapcsolatban hangoztatja, hogy „A néprajzi múzeum a nép lelkét szólaltatja meg. Nem kell tehát kuriozumot keresni.” — Másutt írja: — „Tanulmányozzuk a néptáplálkozási viszonyait. Írjuk meg minden falunak a kis szakácskönyvét... Megtudjuk majd, hol van a népnek jobb dolga, és melyek azok a helyek, ahol a szegény ember egész életében nem eszik húst, ahol kukoriczaliszten tengeti életét.” — „Kutassuk a néptesti fejlődésének, elkorcsosodásának, eltörfésedésének okai után. Kísérjük figyelemmel a szaporodási viszonyokat. Hol van egy gyermek-rendszer, miként korlátozzák a szaporodást. Mi az oka a kivándorlásnak? Ezt mind kell tudnunk akkor, mikor nemzetünk megerősítése, naggyá és hatalmassá tétele végett akarunk cselekedni.” —

A néprajzi gyűjtéssel kapcsolatban ismételt hangoztatja, hogy „a tárgyi néprajz a jelenkor régészete.” — Azonban épp így meg kell becsülni a régészeti leleteket: „a falunak minden úri embere tanítsa meg a népet arra, hogy a földben talált régiségeket meg kell becsülni.” — Végül pedig: — „Ezeket a sorokat a Balatoni Múzeum érdekében vettem papírra, saját

6. Tülkölő kanász. Sági János felvétele. A fénykép túlfeloldán sajátkezű feljegyzése: „Utcarészlet, Zalaapáti. Külön beszélni a pásztor-tülkökről. Egyet Juhász bácsi lerajzolt nálunk. Ezt párhuzamosan tárgyalni e képpel. 1907.” — (Közölve: Malonyay III. k. 270. képe).
6. Hornblasender Schweinehirt. Aufnahme von János Sági. Auf der Kehrseite des Lichtbildes die eigenhändige Bemerkung: „Straßenteil, Zalaapáti. Über die Hirtenhörner soll extra gesprochen werden. Eines von ihnen hat Onkel Juhász bei uns gezeichnet. Dieses soll parallel mit dem Bild behandelt werden. 1907.” — (Veröffentlicht: Malonyay, Bd III, 270).
6. Porcher soufflant dans sa corne. Photo de János Sági. Au verso, note de l'auteur: „Rue à Zalaapáti. Parler à part de la corne du berger. Le père Juhász nous en a dessiné une. Le traiter parallèlement à la photo. 1907.” (Publié: Malonyay, IIIe v., fig. 270)
6. Свинопас, играющий на рожке. Снимок Яноша Шаги. На оборотной стороне фотографии собственноручная надпись: „Часть улицы, Залаапати. Отдельно трактовать о пастухах, играющих на рожке. Одного дядя Юхас нарисовал у нас. Об этом судить параллельно с этой фотографией. 1907”. (Опубликован: Малоньяи, 3. том, 270-я илл.)

tapasztalataim, a Nemzeti Múzeum tanfolyamán hallott előadások, Herman Ottó és dr. Jankó János nyomán.” — Mindenesetre az, aki ezt a füzetet átolvasta, megismerkedett pontosan a néprajz feladataival, céljával, tárgykörével, fogalmat kapott a gyűjtésen túl magának a néprajztudománynak módszeréről, tudományos célkitűzéséről (pl. a magyar ősi háztípus megállapítása, összehasonlítás természeti népekkel, animizmus, tabu stb.).

Élénk néprajzi tevékenysége hívhatta fel Malonyay Dezső figyelmét a keszthelyi telekkönnyvezetőre, újságíróra, akit aztán megbízott a Balatonmellék népművészeti anyagának összegyűjtésével s feltehetőleg a megírásával is. Malonyay Dezső maga is elutazott Keszthelyre, budapesti napilapban kis novellaszerű cikkekkel jelentek meg e védékről, komolyabb, mélyrehatóbb kutatásokat azonban nem folytathatott. Itt mindjárt megállapíthatjuk, hogy ami néprajz a két Balatonmelléki Malonyay kötetben napvilágot látott, azt csak olyasvalaki írhatta, aki éveken keresztül folytatott élénk gyűjtőtevékenységet a terepen, aki állandóan itt élt, közvetlenül érintkezett a vidék népével, s ha más bizonyíték nem is volna, egyedül ez a tény Sági János szerzősége mellett tanúsít.

A Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára őrzi Sági János kéziratának egy részét, a „Balatonvidéki magyar pásztor-nép művészete” c. kötet első felének kéziratát. A kézirathoz fűzött bejegyzések elárulják, hogy Sági János milyen pontosan és lelkiismeretesen végezte gyűjtő, leíró munkáját. Az 1909 október 29.-iki keltezőségi ellátott rész behatóan foglalkozik a pásztorokkal, s itt az alábbi bejegyzést olvashatjuk: — „A Pásztorok c. fejezet jön mindjárt az Előbeszéd után. Jön még tehát: a díszítések módja. Beleöntöttem az egész lelkemet. Ezután jön a juhász, a gulyás, a

7. Kontyos ház, Zalaapáti. Sági János felvétele, kb. 1907–1909. (Közölve: Malonyay IV. k. 453. képe).
7. Haus mit Knoten, Zalaapáti. Aufnahme von János Sági, ungefähr 1907–1909. (Veröffentlicht; Malonyay, Bd. IV, 453).
7. Maison „en chignon“ à Zalaapáti. Photo de J. Sági, 1907–1909 env. (Publié: Malonyay, IVe v., fig. 453)
7. Дом с вальмовой крышей, Залаапати. Снимок Яноша Шаги, ок. 1907—1909. (Опубликован: Малоньяи, 4. том, 453-я илл.)

kanász, közben írom most a csikóst. Ezután jön a díszek nevei, a díszek méltatása.”⁸

S itt most mindjárt meg kell jegyezni: már ennél a fejezetnél is Sági János úttörő munkát végzett. A pásztorokat mint egyéniségeket írja le sajátos képességeikkel, különbségeket állapít meg az egyes pásztorok közt, de általában kitűnő jellemzést ad a pásztorok különálló társadalmi rendjéről, az egész pásztorletről. Nem feledkezik meg a könnyebben megfigyelhető részletekről sem, pl. a pásztor ruházatáról, azonban ami még ennél fontosabb: behatóan foglalkozik a pásztor és faragó művészetének viszonyával, kapcsolatával, a művészkedés elindulásával, annak forrásaival, belső, lelki indítékaival. E módszer tulajdonképpen (talán Herman Ottó módszerét kivéve) új volt akkori néprajzi irodalmunkban, s az egyéniségkutatással meglehetősen megelőzte kortársait.

Szerzőnk a továbbiakban sorra veszi az egyes pásztorrendeket, mint a juhászok, csikósok, gulyások, bivalyosok, kanászok népes társaságát, s tulajdonképpen ez a rész a Balatonmellék pásztorlásának első jó leírása, amiben érintve vannak az állattartás módja, pásztorépületek, öltözet, a pásztor társadalom, életmód, szokások, a társadalmi viszonyok a parasztsággal és urakkal, de még a pásztorokkal foglalkozó versek is. A pásztorélet egységét adja tehát, aminek ismerete nélkül voltaképpen meg sem érthető a könyv tulajdonképpeni tárgya, a pásztorművészet. Akik a Malonyay köteteket forgatják, azok inkább a jó képmellékleteket nézegetik (s használják fel körültekintően tanulmányaikban), a művet a népművészet szempontjából bírálgatják, s közben nem veszik észre, hogy a képek közé iktatott szöveges lapok értékes néprajzi anyagot közölnek a dunántúli állattartásról, ahogy a következő kötetben a dunántúli, de elsősorban a Balaton melléki népi építkezésről. Az igazság az, hogy olykor még néprajzi bibliográfiákból is kimaradt az egyik-másik Malonyay kötet, s e kötetek inkább a Díszítőművészet címszó alatt szerepelnek.

Ezután kerül sor a pásztorok tulajdonképpeni művészkedésének tárgyalására, mégpedig a korszerű tudományak megfelelően elsőnek a felhasználandó nyersanyag és a faragóeszközök bemutatásával. E kézirat-részhez szerzőnk megjegyezte: — „A faragások fane-

mei (Néhány szép képet a Vasárnapi Újság klisséiből, amelyek fás részeket, erdőt ábrázolnak).” — Jellemző Sági János lelkiismeretes komoly munkamódszerére, hogy az egyes leírt fejezeteket mindig felolvasta a megfelelő szakembereknek, így a fanemekre vonatkozó részről olvashatjuk: — „Felolvastam dr. Lovassy Sándor akadémiai tanár, Ligeti Ferenc, Salamon István bognár mesterek előtt. II. 12.” — A pásztorok szerzészámai c. részről a bejegyzés: — „Ezekhez jó lenne bizsókot rajzolni primitív szerzészámokkal. Feltétlen rajzolni egy bizsókot kukoricacsutával, két-hárommal vagy tokkal.” —

A juhászok faragóművészetével kapcsolatban ajánlata a mellékelendő fényképekre vonatkozólag: — „Két juhász beszélget a nyáj mellett kutya nélkül. Birka megfogása. A birka érvágás, operálás. Kampók, hétköznapiak. Kampók ünnepiek. Kampó kimérése (Kivánságodhoz képest megrövidült!). A birkafogó kampó.” — Ez a rész is megfelelő lektoráló szakbizottság elé került: „Felolvastam Ferencz Ferenc akadémiai állatbetegségek tanára, Sári József, Banyai József keszthelyi juhászszamadók előtt.” — (Közbevetőleg: jó harminc év múlva Ferencz Ferenc állatorvostól hasznos útbaigazításokat kaptam Szentgálon a népi állatorvosok eljárásainak gyűjtése közben). A pásztorművészet tárgyalása közben sem feledkezett meg Sági János a pásztor életmódjának, az állattal való gondoskodásának leírásáról, tehát mindig a pásztorélet egységébe ágyazva tárgyalja a díszítőművészetet. Mintha az egész népművészet csak ürügyül szolgált volna Ságinak, hogy Keszthely környékének néprajzát megírja.

A faragott pipaszár leírásával kapcsolatos bejegyzés: — „A pipaszár, pipa. Petőfi vers. A pipaszár és a pipa a cikk előtt egész oldalon való elosztással szedendők a versek. Közbe egy-egy képet pipázó alakokkal.” — A

8. Konytos ház, Komárom. Sági János felvétele. kb. 1907–1909. (Közölve: Malonyay IV. 498. képe).
8. Haus mit Knoten, Komárom. Aufnahme von János Sági, ungefähr 1907–1909. (Veröffentlicht: Malonyay, Bd. IV, 498).
8. Maison „en chignon” à Komárom. Photo de J. Sági, 1907–1909 env. (Publié: Malonyay IVe v., fig. 498)
8. Дом с вальмовой крышей, Комарварош. Снимок Яноша Шаги, ок. 1907—1909. (Опубликован: Малоньяи, 4. том, 498-я илл.)

E kitűnő néprajzi leírások után feltehető, hogy a Malonyay sorozat III. kötetébe a magát szerzőnek nevező Malonyay Dezső mindössze az utolsó két lapnyi gyenge kis novellásként írta, különben az egész 292 oldal Sági János önálló írása.

kobakot tárgyaló részhez fűzött megjegyzés: — „Képek: 1) Díszített kobakok, 2) Kobakos szentek. Vendel féle szentek élete. Most küldök egy könyvet két szoborról.” — Sági János jó megfigyelő képességére vall, amikor a falusi (különösen a Keszthely környéki hegyközségekben divatos, elterjedt, sűrűn felbukkanó) kő Vendel szobrok kobak motívumára hívja fel a figyelmet.

A „Nyűvező” rész bejegyzése: — „Felolvastam Rozsnyay József előtt.” — A pásztoroknál szintén a megfelelő funkciót kívánja bemutatni: — „Egy utca-részlet kürtölő kanással. Kürtölő kanász feje. A kürtölés kottái. Fésűs sátor kürtölőkkel. Felolvastam (és itt hét pásztor nevét sorolja fel) pásztorok előtt. 1909. VII. 24.” —

A Kutyaölönc tárgyalásánál kitér a kutyaival való őrzés technikájára, a terelésre, a terelő kutya betanítására, kutya-nevek felsorolására, ismételten bizonyágot adva egészen modern néprajzi szemléletéről.

A Mosólapicka fejezet pedig alkalmat adott a pásztor fehéreneműjének leírására, a szapulás, mángorlás női műveletének hiteles ábrázolására. E fejezethez szóló bejegyzés: — „Mosólapickához. Patkó Pista, Patkó Pista tizenhat rét gatyája. Ezt be kell szedni oda, ahol a mosólapicka cikknél a gatyáról beszélek: a népdalok a gatyát is megéneklék, amiből azt látjuk, hogy ez a romantikus világ kedvelt viselete volt.” — Női dolgokról lévén szó természetes, hogy a lektor szintén nő volt: — „Mángorló lapicka és sodrófa. Felolvastam Pozsgai Józsefné előtt.” —

A népművészeti értéken túlmenően általános néprajzi szempontból becses a bőrmunkákkal, ostorokkal foglalkozó rész, mert pontos leírást ad a bőrkikészítéstről, megmunkálásáról, az ostorfonás bonyolult technikájáról. Hasonlóan népzenei értékű a hangszerek, mint a furuglya, citera, duda stb. tárgyalása, s az egyszerű cserépfazék dudával kapcsolatban nem mulasztja el az alkalmat, hogy ne szóljon a regösökről.

A következő IV. Malonyay kötet a sorozat legvaszkosabb darabja (*A dunántúli magyar nép művészete*, 1912), s ebben Sági János már igen merész, meglehetősen forradalmi hangon szólal meg, erősen hangsúlyozva a magyar paraszt és az uralkodó osztály, az úr és a társadalmi elkülönülését. Galambos János Nyakas (mily jellemző ragadványnév!), zalavári földműves eképen szólal meg:⁹ — „A szegény nép! ... Mi győzzük, uram, a szegénységet. Belésoztunk. Aki úr, az a szegényebb, mer' mindenkire rászorul. Mi megesszük a hajdinakását: jóllakunk. De mitévő lesz a sok gróf, ha nem fehér a kenyere? ... Pedig lesz baj! ... Az urak nem akarnak tanulni. Mint a légy, nekimegy százszor az ablaküvegnek, soha meg nem tanujja, hogy ablaküveg. Nem szeretjük az urakat? ... Nem. Ha gyün közibénk, — alig gyün, — az ember alig ember nekijük. Csak a csalingós (kacér) fehérszínű tetszik. Dugdoshatjuk a leányt, meg asszonyt szem elül, mer' csak a körü' forog, mint a kutya meg a macska, üzekedési időben ... A mai úr! ... Meg kő nézni ott, ahun kastéj van, a sok táblát: tilos! tilos! ... Tilos az út, a dülő, csukva minden kapu, bepillantanyi se igen szabad oda, ahun az úr él. De amerre a szem ellát: minden az úré! ... Az úr meg, nincsen sehun. Ha van, azt se érezzük. Csak onnan tudjuk, mikor itt az uraság, hogy a zászlót látjuk a kastéj tornyán. Állatra az erdőn, szarvasra, fácányra több gond van, mint az emberre. A fácányt étetik, a szarvasnak szénát raknak télire. No! ... Az öregek aszongyák, nem így vót régen. Nem is lehetett így, mer' akko' nem győzték vón' el az urak ennyi időig!” —

Másutt meg a halászokkal kapcsolatban jegyzi meg Sági János:¹⁰ — „Sok a régi s mind több az új kastély a Balaton vidékén, valamennyinek zárva a kapuja, csukva vannak az ablakai, pedig jó lesz kinyitni azokat az ablakokat s meghallani, mit beszélget egymásközt verejtékes munka után a nép a ridegen elzárkózó méltóságos dominiumok környékén, meg a Balaton partján.” S ebben a dunántúli népművészetét tárgyaló,

9. Kontyos ház, Komáromváros. Sági János felvétele kb. 1907–1909. (Közölve: Malonyay IV. k. 505. képe).
9. Haus mit Knoten, Komáromváros. Aufnahme von János Sági, ungefähr 1907–1909. (Veröffentlicht: Malonyay, Bd. IV, 505).
9. Maison „en chignon“ a Komáromváros. Photo de János Sági, 1907–1909 env. (Publié: Malonyay IVe v., fig. 505)
9. Дом с вальмовой крышей. Снимок Яноша Шаги, ок. 1907–1909. (Опубликован: Малоньяи, 4. том, 505-я илл.)

számtalan sok színes, ragyogó népművészeti tárgy, textilmunka képét tartalmazó kötetben az akkori balatoni halászok életének romantikamentes, reális képét adja:¹¹ — „Nem dalol már a balatoni halász, s ha testét irtalmatlan napszámos munkában ellepi a verejték, tűzes badacsonyi helyett, nyelhet egy korty langyos vizet a meregetővel a tóból.” — E sorokat olvasva az az érzésünk támad, hogy Malonyay Dezső, aki a kiadáshoz szükséges összeg egy részét eléggé vitatható eszközökkel Bárczy Istvántól, Budapest székesfőváros akkori polgármesterétől kapta, Sági János kéziratát nem is láthatta, mert különben aligha engedte volna nyomdába.

Népművészet áll a kötet címében, mégis ebben találjuk meg a bakonybéli faragók villakészítésének pontos leírását, a szentgáli egykori híres királyi vadászok hanyatlásnak induló társadalomrajzát, a balatoni halászok akkori nyomorúságos életének vázlatát.

A kötetnek azonban a népművészetén kívül a legjobban kidolgozott és elgondolkoztató fejezete a dunántúli népi építkezésről szól. Tudnunk kell, hogy korábban a falusi építkezésről Jankó János megállapította; „házánk egész átvizsgált területén a telekberendezés teljesen felnémet típus.” — Később balatoni monografiájában¹² kezdetlegesebb házfornát is leírt, s az utóbbit magyar típusnak nevezte. A felnémet típusnál a háznak közös bejárata van a konyhán keresztül, míg a magyar típusnál (a füstös konyhás ház-

nál) külön-külön bejárat a tornác felől minden helységbe.

Jankó megállapításaival már Herman Ottó is hadba szállt, de a kétségtelenül fennálló szerkezeti különbségeket Sági János hozza először kapcsolatba a gazdasági viszonyokkal, s ezzel tulajdonképpen egy új-fajta, mainak nevezhető szemléletet vezet be a néprajztudományba. — „Az egyes háztípusoknak kifejlődése nem külföldi származás, nem nemzetiség kérdése, hanem gazdasági dolog: a különböző háztípusokat építetők anyagi viszonyai irányítják és magyarázzák.¹³ — Majd másutt írja: — „Rámutatunk újra, hogy az egész különbséget a kéménytelen konyha füstje teszi, ez okoz amolyan vagy emilyen alaprajzi elrendezkedést: s nem a felnémetiség.¹⁴ — Jankó a három ablakos kőházat is német típusúnak mondta, amire válaszolta Sági János: — „A valóság pedig éppen a Balaton mellett az, hogy a magyar nádasházak Keszthelyen, ebben a tősgyökeres ősi magyar halászközségben, szintén három ablakosak.¹⁵ — Sági az új háztípust az új építésre kényszerítő tűzvészsel és a németek jómódjával magyarázta.¹⁶ — „A magyar ember sanyarúbb sorsa és a jó szíve marasztotta meg itt az ősi házat.¹⁷ — „Miből épített volna, hiszen Keszthelytől Balatonfüredig ma sincs a parasztnak egy-két holdacs-kánál többje s azt a szőlőt is éveken keresztül veri a jég, bántja a fagy. A magyar sors kérdése itt a ház, nem pedig felnémet származék.”¹⁸ — „A magyar soros falu hazai ethnografusokban is felidézte a száguldó, harcos, lovas népek sáttortáborait ... Nagyon termé-

10. Füstös ház, Zalacsány. Sági János felvétele, kb. 1907–1909. (Közölve: Malonyay IV. k. 430. képe).
10. Haus ohne Rauchfang, Zalacsány. Aufnahme von János Sági, ungefähr 1907–1909. (Veröffentlicht: Malonyay, Bd. IV, 430).
10. Maison „enfumée“ (Sans conduite de fumée) à Zalacsány. Photo de János Sági, 1907–1909 env. Publié: Malonyay IVe v., fig. 430)
10. Курень. (Дом без дымохода). Залачань. Снимок Яноша Шаги, ок. 1907–1909. (Опубликован: Малоньяи, 4. том, 430-я илл.)

szetes, hogy a községeket a főútvonalakra építették . . . A házak sorakozása nem a harcos magyarok sátor-táborait, hanem az uradalmi mérnök mértékét juttatja az eszünkbe.¹⁹ —

Természetesen a magyar ház típusainak kialakulása, fejlődése korántsem ment oly egyszerűen végbe, ahogy azt annak idején Sági János elgondolta. A háztípusok kialakulásában sok más tényező szerepel még, s mindezeket Sági János, kellő irodalom híján, nem ismerhette. Jankónak a felnémet háztípusra tett megállapításait tudományos eszközökkel jóval később Bátky Zsigmond²⁰ cáfolta meg, mégis letagadhatatlan érdeme Ságinak, hogy a népi objektumok létrejöttének tényezői közé úgyszólván az elsők közt felvetette a gazdasági viszonyokat, a társadalmi helyzetet. A néprajzi jelenségeket sohasem egymagukban, hanem mindig az emberrel, az emberi közösséggel kapcsolatban tárgyalta, tekintetbe véve a gazdasági és egyéb adottságokat, s ezzel a módszerével meglehetősen túljutott kora néprajzának túlzottan természettudományos (a ház fejlődésénél például a sejtek osztódását idéző) szemléletén.

A néprajzi gyűjtés és kutató munka mellett régészettel is foglalkozott. 1899-ben Csák Árpád és Sági János körüljárták a Balatont, hogy lássák: hol található régiségek, s hogy hol gyűjtsenek.²¹ „Abban a munkásságban, amelyet a Balatoni Múzeum kifejtett, jöideig jelentékeny része volt Sági Jánosnak is, aki azonkívül, amit Csák Árpáddal együtt tett, az ethnographiai gyűjtés mellett, három helyen önállóan végzett archaeológiai kutatásokat”, — írja Kuzsinszky Bálint balatoni archaeológiájában.²² 1902-ben Kékkúton római épületmaradványokat tárt fel,²³ s Sági János ásatásának értékes lelete a két Krisztusmonogrammos téglá,²⁴ az őskereszténység első, a Balaton mentén talált emléke. Ugyaninnen sírkő is előkerült.²⁵ — 1903-ban Mindszentkállán népvándorláskorabeli sírokat tárt fel,

11. Füstös ház, Esztergály. Sági János felvétele, kb. 1907—1909.

11. Haus ohne Rauchfang, Esztergály. Aufnahme von János Sági, ungefähre 1907—1909.

11. Maison „enfumée“ à Esztergály. Photo de János Sági, 1907—1909 env

11. Курень. (Дом без дымохода). Эстергай. Снимок Яноша Шаги, ок. 1907—1909.

míg 1905-ben Csák Árpáddal együtt Balatonberényben népvándorláskorabeli temetőt.²⁶ — 1906-ban a keszthelyi Apátdomb őskori putrilakásait ássa fel,²⁷ eredményeit az Archaeológiai Értesítőben publikálja.²⁸

Mindezen tudományos munkája, néprajzi gyűjtőtevékenysége, a Balatoni Múzeum néprajzi osztályának megszervezése és anyagának létesítése, gyarapítása kevéssé tudták ellensúlyozni szocialista beállítású közéleti szereplését, forradalmi színezetű újságcikkeit.

A forrongásban levő közhangulatra jellemző, hogy Sági János, de nemkülönben a Keszthelyi Hírlap főszerkesztője, Csák Árpád, a Balatoni Múzeum egyik alapító tagja elferdített írással írt mérges hangú névtelen leveleket kaptak: — „Tek. Sági János telekkönyvi tisztviselő. Helyben. Tisztelt Renegát keresztény vezér úr! „Legyen béke” című cikkéért kap jutalmul 25 nád-pálcát, mert a kath. papságot merészelte ütlegetetni. Adje.” — „Tek. Csák Árpád úr lapszerkesztő. Tisztelt Kis Öreg! Kuc-kuc, Önt nagyon megbántotta a nagy vármegye, tehát II. Árpád uram, csak menjen mielőbb nyugalomba. Adje.” — (Póstabélyegző kelte: 1910. aug.) A különböző világnézetű és érdekeltségű újságok közt már évek óta kíméletlen harc folyt, amibe — távolabbról szemlélve az eseményeket — a Zalai Közlöny²⁹ is beleszólt: — „Aki Keszthely fellendülését, kulturális példás haladását figyelemmel kísérte, az Sági János nevét nemcsak jól ismeri, de ennek a haladásnak egyik előkelő munkását, harcosát tiszteli benne. És hogy Csák Árpád dr. a felelős szerkesztő lapjában tárgyilagosan felsorolta Sági János munkálkodását, és jutalmat nem várt és nem kapott érdemeit, tartozunk annak kijelentésével, hogy Sági Jánost erre mifelénk is olyannak ismerik és tisztelik, aminőnek cikkében őt feltüntette. Ha van benne szenvedély, az csak tisztítólag hat a felvilágosodás híveire. Üdvözlétünket és nagyra-becsülésünket küldjük neki.” —

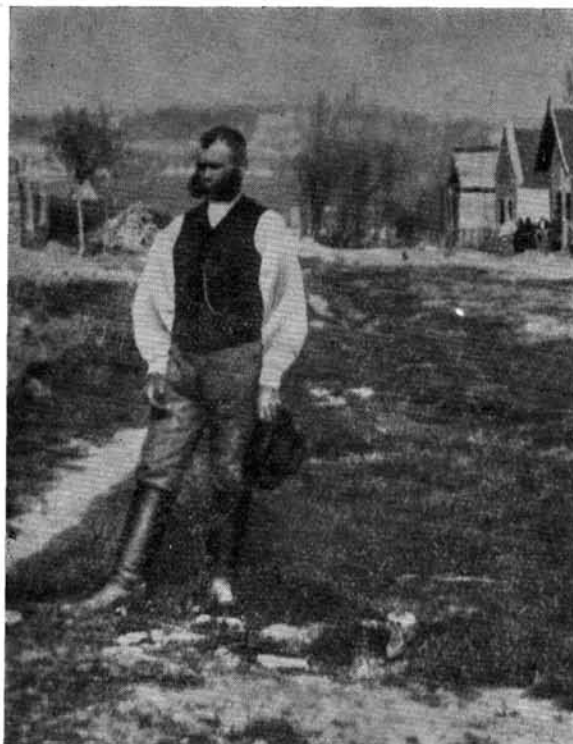
A védíratok ellenére az ellentábornak sikerült elérnie, hogy 1910-ben Mórra helyezték át telekkönyvvezetőnek. Az áthelyezés meglehetősen nagy sajtóvisszhangot váltott ki a zalai, de a fővárosi újságokban is. Általában abban az egyben az egymással ellenkező világnézetű lapok megegyeztek, hogy az áthelyezésnek politikai háttere volt.

A Zalai Közlöny³⁰ hosszabb cikket írt „Sági János ügye” címmel, s benne ismételtelen kiemeli Sági János jelentőségét. — „Szerkesztő a javából, akinek telek-

12. Pásztor Hévízszentandrásról. Sági János felvétele, 1909.
 12. Hirt von Hévízszentandrás. Aufnahme von János Sági, 1909.
 12. Berger de Hévízszentandrás. Photo de János Sági, 1909
 12. Пастух из Хевизсентандраша. Снимок Яноша Шаги, 1909.

könyvi munkálkodását, melyet a minisztérium is méltányolt, nem is említjük. De ami szép, ami nemes, ami okos gondolat a Keszthelyi Balatonkultuszban történt, az mind vagy a Sági János agyán ment keresztül vagy létesülésének egyik legbuzgóbb harcosa ő volt. A Balaton múzeum léte Sági János nevéhez fűződik. Olyan érdemeket szerzett Keszthely körül, hogyha nem telekkönyvvezető, hanem Festetics-uradalmi főtitkár volna, már régen díszpolgára volna Keszthelynek. Most erről a talajról akarják elhelyezni. . . Hát mit tett Sági? Elmulasztotta hivatalos kötelességeit? . . . De Sági nem ezt tette. Hivatalának tisztelgetet szerzett, lapjának minden betűje az igazság szolgálatában állt. . . Ezért helyezték át Ságit Móra? Több lap azt írja, hogy a néppártiak erőfeszítésének sikerült ez az áthelyezés. . . Az áthelyezéssel Ságira mért büntetés kegyetlen, azt ő meg nem érdemelte, sem hivatali, sem hírlapírói működésével és az áthelyezéssel a mi szomorú állapotaink léptek ismét előtérbe, hol az egyéni szabadság csak a hatalmi érdekkörökben türetnek meg, úgy, hogy a vidéki sajtó e szomorú felfogás szerint csak ennek az érdekszférának igazságait kürtölheti tele tődövel. . . A megyei sajtó szolidáris Ságival, sőt hisszük, hogy az egész ország hírlapírói sértést látnak ebben a büntetésben, mely egyik kiváló vidéki kartársát érte hírlapírói működése közben.” —

A Zalamegye című újság nyíltan megírta, hogy Sági Jánost ellenségei helyeztették át egy kis falucskába, „mert azt akarták, hogy bátor szava, tolla és agilitása ne érvényesülhessenek Keszthelyen és vidékén, ahol ez a minden ízében újságírásra termett és lekes ember sok kised számítását húzta keresztül, sok alattomos és kép-mutató alakot leplezett le és emellett rajongó szeretettel szolgálta a Balaton-kultúrát. Sági János a „Keszthelyi Hírlapot” vezetési eleven, fürge tollal, bátran és önzetlen lelkesedéssel. Könyvet írt a Balatonról, s szakmunkája, a „Telekkönyvi mintatár” az egész országban el van terjedve. A Balatoni Múzeum egyik oszlopos vezető tagja, a néprajzi osztály megalapítója és vezetője, minden társadalmi és kulturális mozgalom tevékeny részese. De Sági János bátor fellépésű és kemény szavú, merész tollú ember is. Lelkes magyar, keményderekű hazafi és önálló gondolkodású férfiú, aki nem sokat törődött a szelid nyomással, a társadalmi kényszerrel s egyéb mumusokkal. . . Csúnyán, háta mögött, besúgásokkal bántak el vele ismeretlen tettesek. . . Sági a 48-as párt mellett foglalt állást és ez ha nem bűn is, de hiba. . . Ságit azzal vádolják, hogy lapjával felkavarja Keszthely társadalmi békéjét. . .” stb.

A Zalamegye újság e vádiratára a Balatonvidék szerkesztője dühös kirohanással felelt több hasábon keresztül.³¹ A Balatonvidék szerkesztője szerint az áthelyezés jogos volt, mert „Sági János közhivatalnok léte olyan áramlat szószólója volt, amely a város békéjét feldúlta.” — A továbbiakban megkérdi a Balatonvidék szerkesztője: — „Olvasta Ön azokat a beszéd és értelemgyakorlatokat, amik a Keszthelyi Hírlapban hétről-hétre megjelentek? Ott túlfelől az volt mindig a fő vesszőparipa, hogy nem kell vallás, a hitélet szempontjait nem lehet átvinni a társadalmi életbe. . . Sági sajtó organuma volt az, amely már évtizedek óta kiadta a jelszót, üsd a keresztény papot. . .” stb.

Az élénk sajtóvita ellenére az áthelyezés megtörtént, utóbb azonban Sági Jánosnak sikerült a Budapestre való átköltözése, hol jogi szakértő lett. Ezzel azonban tulajdonképpen be is fejezte balatonmelléki kutatásait. A Balatoni Múzeum is elvesztette legjobb munkatársát, gyűjtőjét.

Feltehető, hogy Budapestre való költözése után a palócok földjén folytat néprajzi gyűjtéseket, ezt bizonyítja, hogy a kultuszminiszter ajánlatára 1912-ben is megkapja az I. osztályú vasúti szabadjegyet. 1913-ban a Múzeumi és Könyvtári Értesítőben³² több, a múzeumi gyűjtésre vonatkozó sok okos, gyakorlati hasznú taná-

13. Keszthelyi Balatonpart. Sági János felvétele.

13. Balatonufer bei Keszthely. Aufnahme von János Sági.

13. Bord du Balaton à Keszthely. Photo de János Sági

13. Берег Балатона у Кестхейя. Снимок Яноша Шаги.

csot, gondolatot tartalmazó cikke jelenik meg, különben azonban a Malonyay palóc kötetén kívül a néprajzi szakirodalom művelésével nem foglalkozik.

A Balatonnal kapcsolatban inkább csak ismeretterjesztő, propagandamunkát fejt ki, így időnként megjelennek cikkei a Balatoni Szövetség lapjában, a *Balaton*-ban.³³ — Jellemző Sági gondolkozására, hogy a távolban is elsősorban elhagyott hazájára, a Balaton mellékére gondol. 1911-ben riportot ír a gyerekcipőjében járó magyar repülésről, s Rákos mezején beszédben elegyedik Székely Mihállyal, az első magyar repülőök egyikevel: — „Iparkodtam rábeszélni a balatoni körrepülésre. A magyar tengert magyar embernek kellene végig repülni először. Tetszett neki a terv.”³⁴ 1912-ben a tapolcai Tavas Barlang vezetőségének ír filmfelvétel ügyében. A Tavas Barlang vezetőségétől kapott válasz jellemző az akkori konzervatív szemléletre: — „Mi 100 koronával volnánk hajlandók hozzájárulni az Uránia mozgófénykép felvételéhez. Tapolca város előljárósága nem hajlandó kiadásokba bocsátkozni. Ezen 100 kor. összeget is mi csak azon esetben fizetnők, ha a május hó 5-iki (vasárnap d.e. 11 óra) megnyitó ünnepély lenne megőrkítve.” — Tapolca városa aligha ismerte fel az idegenforgalom jelentőségét, ha nem kívánt egy fillért sem áldozni filmfelvételre.

Ságinak most is jó idegenforgalmi ötletei vannak, így egyik kéziratában ajánlja, hogy állítsanak fel Budapesten a fontosabb közlekedési pontoknál, emlékműveknél, szobroknál, műemlékeknél egy-egy oszlopot, az oszlopon vízszintes fekvésben térkép volna, megfelelő útbaigazítással, a feliratok pedig ismertetnék a műemlék, szobor stb. történetét, jelentőségét, magyarázatát. — Egy másik, 1913-ban nyomtatott röplapon a vidéken felállítandó Erzsébet szobrokról ír. Ugyanis az Erzsébet szoborra 3 millió gyűlt össze, olyan hatalmas összeg, amit egy budapesti szoborra nem is lehet elköl-

teni. Vezércikkének igen egészséges az alapgondolata, amikor a főváros és a vidék nagy különbségéről ír: — „Régi átká ennek az országnak, hogy benne teljesen elhanyagolják a vidéket.” — Mindent csak Budapestre akarnak összehordani, „Budapest teljesen fölszívja a vidék életerejét. Míg Budapesten, az egész ország közpénzéből létrehozott, szinte túlságosan ragyogó állapotokat látunk, addig a vidék kultúrája fénytelen marad.” —

Néprajzi munkájával Malonyay meg lehetett elégedve (ámbar a karácsonyra küldött dedikált Malonyay fénykép üres gesztusnál többet alig jelentett), mert 1914-ben új szerződést kötnek további kötetek megírására. A szerződést érdemesnek tartom teljes egészében közölni, mert rávilágít Sági János szerepére a Malonyay-sorozat történetében, de egyúttal fogalmat ad az akkori írói honoráriumról, nemkülönben a megírás tervezett időtartamáról is.

„Malonyay Dezső: A magyar nép művészete. Franklin társulat kiadása. Szerződés. Sági János elvállalja Malonyay Dezsőnek: A Magyar Nép Művészete című munkája hatodik és hetedik kötetének tetőalá hozását. Az első Mezőkövesdet és az Alföldet, a második az ország különböző részeit tárgyalja. Sági János köteles gondoskodni arról, hogy az első kötet legkésőbb egy év alatt, de lehetőleg mind a kettő ugyanezen időre megírva legyen. A szövegbe más munkatársak is írhatnak. Abba érdekesebb könyvidézetek is kerülhetnek. Az illusztrálás Malonyay Dezső gondoskodása. Sági János azonban köteles lelkiismeretes utánjárással képekről szintén gondoskodni, személyesen fényképezni. Sági János köteles végezni minden levelezést is. Malonyay Dezső Sági Jánosnak fizet egy-egy kötet után egyezer-kettőszáz korona tiszteletdíjat és kötetenként kettőszáz korona utazási átalányt. Malonyay Dezső viseli a levelezési és nyomtatvány költségeket. Gondoskodik arról, hogy a munka akadálytalan megírásához és levelezéshez gépiró álljon rendelkezésre. Malonyay Dezső a kikötött összeget akként fizeti, hogy az utazási átalányokat egy-egy kötet megkezdésekor egyszerre előlegezi. A tiszteletdíjat pedig akként fizeti, hogy Sági Jánosnak egy éven át minden hónap elsején 100 k.-át előlegez. Ha egy év múlva mind a két kötet megkészől, akkor a hátralevő tiszteletdíjat egyszerre fizeti ki. Egyébként pedig a havi 100 korona előlegezések folytatódnak, de csupán addig, míg a két kötetért megállapodott tiszteletdíj le nem törlesztődik. . . Önkényesen a munka megírásától Sági János nem állhat el, a megbízást pedig

14. Csónakázók a keszthelyi öbölben. Sági János felvétele.
 14. Kahnfahrer in der Bucht von Keszthely. Aufnahme von János Sági.
 14. Canotiers dans la baie de Keszthely. Photo de János Sági
 14. Лодочники в Кестхейском заливе. Снимок Яноша Шаги

Malonyay Dezső önkényesen nem vonhatja meg, ha csak Sági János munkássága körül hanyagságot, vagy késedelmet, felületességet tanúsítana. Malonyay Dezső állítja a fényképező lemezeket, amelyek az ő tulajdonai maradnak, ha Sági János azokat nem kívánja értékesíteni. Értékesítés esetén a kapott összegből a lemezek számláját Sági János tartozik fizetni. Budapest, 1914. VI. 27. Malonyay Dezső, Sági János.”

A szerződést 1914 júniusában írták alá, közvetlenül a nagy világháború kitörése előtt. Az elkövetkezendő idők aztán pontot tettek az egészre, a palóc kötet is jóval Malonyay Dezsőnek 1916-ban bekövetkezett halála után jelent meg 1922-ben.

Sági János az első világháború folyamán a harctereket járja, s onnan küldi színes karcolatait a Budapesti Hírlapnak.³⁵ Közben azonban a kapcsolatok megmaradtak Malonyayval, s úgy látszik, hogy akkor még reménye is lehetett Ságinak arra, hogy élete további szakaszát mint hivatásos néprajzkutató folytassa. Malonyay Dezsőnek 1915. december 5.-én Ságihoz címzett leveléből legalábbis ilyenre következtethetünk: — „Van azonban jó hírem is. Nyissad ki a szemedet jól, hallj, láss és emlékezzél, — eljön az idő, majd a diadalmas hazakerülés után, mikor mindarra szükség lesz, amit gyűjtesz. Még pedig olyan helyen számítanak rád, ahol tehetségednek és képességeidnek megfelelő tér nyílik majd, s ahol olyan biztos jövődelmet is találsz, amiért — mint családos ember — búcsút mondatsz a Vármegeház rozoga épületében búzló kóterednek és a telekkönyvi numerusoknak. Iparkodni fogok, hogy ez a reád várakozó új hivatal tőlem se vigyen el, sőt nemcsak a hátralevő két kötet összehoronálásában számítok segítségdre, de egy igen érdekes új terv keretében is kapitányi szerep várakozik reád. Mindezt szép lassan és óvatosan készítgetem elő. . . Már háromszor küldöttem arcukped után a jövőesztendei vasúti jegyben. . .”

Ezt a levelet Malonyay a harctérre küldte („Főhadnagy úr, dr. Malonyay Dezső, az állandó örökülönítmény IV. századának parancsnoka szól népfelkelő Sági János altiszthez!” stb.), ahogy egy másik levélben is így írt: — „De a jövődökben bízom és hiszek rendületlenül, s várlak haza sok szép, nagy és becsületes munkára.” — Cikkeket kér tőle, „hasonló apróságokat, küldjél mennél szaporábban, ha győzöd, akár hetenként. . . ölel barátod Malonyay Dezső.” — (1916. I.). — Ugyanakkor Malonyay megsűrgette „ismert ügyé”-t, s a Budapesti Hírlap főszerkesztője is írt a miniszternek ebben az évben. Feltehetőleg az önkéntesi karpasz-

mányt kérelmezte meg, amit a végén kivételesen meg is kapott (mert különben nem lett volna jogos, tekintve, hogy nem volt érettségije).

Sági János a harctéren, különösen Malonyay biztató leveleire, még foglalkozhatott a gondolattal, hogy mint aktív, hivatásos néprajzkutató folytatja életpályáját, s nagyot alkothat ezen a téren. Malonyay azonban 1916-ban meghalt, s ezzel Sági végérvényesen elveszítette kapcsolatát a néprajzzal, a hivatalos tudomány eddig sem vette észre, ezután meg teljesen megfeledkeztek róla.

Sági János 1918-ban kivette végkielégítését, s csónakgarázt bérelt Budán. Ebben az időben ismét közelebb kerülhetett a forradalom embereihez, legalábbis ezt bizonyítja Tuba Károlytól, a munkásmozgalom egyik költőjétől ajándékba kapott verses kötet (Mégváltó viharban) dedikációja: — „Sági János kedves barátomnak és író társamnak szeretettel. 1919. I. 6. Tuba Károly.” —

1918-ban hírlapbeli cikkeinek címei is időszerűek: — „Egy kis fejkendő: egy mázsa búza.” — „Dunába szórják a barackot.” — (Budapesti Hírlap). —

Húsz évig élt még Sági Budapesten, 1938-ban bekövetkezett haláláig, de ebből az ikőszakból semmiféle néprajzi kutatótevékenységéről nem tudunk. Az 1930-as években magam is bejáratos voltam a Néprajzi Múzeumba, de ott soha Sági János nevét nem hallottam említeni, Ságival a múzeumban nem találkoztam. Ha sok mindent, néprajzot, népművészetet el is hagyott, eredeti foglalkozásához mindvégig hű maradt, mint csónakgarázsbérlő is. Már Budapestre költözése után, 1911-ben telekkönyvi tanfolyam vezetője „Sági János, a pestvidéki kir. törvényszéki telekkönyvvezető, a Telekkönyvi Szaklap szerkesztője.” — 1914-ben a Pénzügyi tisztviselők szaktanfolyamán Keszthelyen a telekkönyvekről tart előadást. — 1929-ben a Rádióval folytat levelezést egy, a telekkönyvekre vonatkozó felolvasás ügyében. — 1930-ban a Pénzügyi Fogalmazók

Lapjában nagyobb cikke jelenik meg „A kataszteri birtokiv értelmetlen rovatai” címen.

Költői lendületű, szertefolyó képzelete, írói képességei más területek felé csábították: egy harminc nyelvű világszótár anyagát kezdi gyűjteni, anekdótikus történeteket szedeget össze „Autó humora” és „Vasút humora” című tervezett művekhez, s élete végefelé egy népszerű csillagászati mű kiadásához készül. Mindebből mindössze az öccsével közösen írt „Vasút humora” kötet jelent meg 1935-ben.

Tragikus életpályát futott be, olyan ember életútját, aki kedvezőbb körülmények közt kiváló néprajzkutatóvá válhatik, s neve a nagy autodidakták sorában Herman Ottó mellé kerülhetett volna. Így azonban haláláról a néprajzi folyóiratok sem vettek tudomást, mindössze a Balatoni Kurir emlékezett meg róla, „aki kevés szóval és görögtűzzel, de annál több buzgó munkával és tettel vette ki részét a Balaton kultúra fáradságos alapvető munkájából.” —

Vajkai Aurél

JEGYZETEK

- ¹ Dornay Béla: A balatonparti Gyenesdiás régi fapincéi. Népr. Ért. 1939, 52, 57.
- ² Népr. Ért. 1940, 333. — Vajkai Aurél: A szentgáli juhászat. A Magyarságtudományi Intézet Évkönyve, 1941/42, 204—205. — Balatonmellék. Bpest, 1964, 34—35.
- ³ Köszönetemet fejezem ki Sági János lányának, Czvetkovics Sándorné Sági Margitnak, hogy lehetővé tette apja irodalmi hagyatékának tanulmányozását, s megengedte az adatok közlését.
- ⁴ Sági Károly: Adatok a keszthelyi munkásmozgalom történetéhez (1902—1914). A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 2. 1964, 368—9.
- ⁵ Reformot kérünk! Tanulmány Keszthely és Balaton füdőjének felvirágoztatása érdekében. 1905, 75 oldal. — Magyar színház a szabad természetben. Vasárnapi Újság 1909.
- ⁶ Orsz. Néprajzi Múzeum. Ethnológiai Adattár, 5630, 130.
- ⁷ Sági Ernő Miklós és Sági János, A vasút humora. II. k. Bpest, 1935, 21—22.
- ⁸ Ethn. Adattár, 5630. sz.
- ⁹ Malonyay IV. 32.
- ¹⁰ Malonyay IV. 49.
- ¹¹ Malonyay IV. 50.
- ¹² Jankó János, A Balaton-melléki lakosság néprajza. Bpest, 1902, 189.
- ¹³ Malonyay IV. 235.
- ¹⁴ Uo. 292.
- ¹⁵ Uo. 291.
- ¹⁶ Uo. 293.
- ¹⁷ Uo. 293.
- ¹⁸ Uo. 294.
- ¹⁹ Uo. 300.
- ²⁰ Bárti Zsigmond, „Felnémet” vagy „álfelnémet” magyar ház? — Népr. Ért. 1931, 169—173.
- ²¹ Dr. Kuzsinszky Bálint, A Balaton környékének archaeológiaiája. Bpest, 1920, XII.
- ²² Uo. XII.
- ²³ Uo. 132.
- ²⁴ Uo. 135.
- ²⁵ Uo. 140.
- ²⁶ Uo. XI.
- ²⁷ Uo. XII, 86.
- ²⁸ Sági János, Őstelep a Balaton partján. Archaeológiai Értesítő, 1909, 342—354.
- ²⁹ Zalai Közlöny, 1908. július 13.
- ³⁰ Zalai Közlöny, 1910. október 3. 80. sz.
- ³¹ Balatonvidék, 1910. október 16. 42. sz.
- ³² Gyűjtsük a képes levelező-lapokat. 59—61. 1. — Ebből megtudjuk, hogy a Balatoni Múzeum részére több ezer balatoni képeslapot gyűjtött össze. — Gyűjtsük a cseh-emlékeket. 196—198. 1. — Hasznos tanácsa többek közt, hogy a gyűjtő valami cseh-emléket vigyen el az országos vásárra és ott a kiállító, vásároló mesterembereknek mutassa meg. Leírása szerint így sikerült neki Keszthelyen több cseh-emléket kikutatnia. — Múzeumok és régiségkereskedők. 264—267. 1. — Megtudjuk, hogy a Balatoni Múzeumban perselynek kiképzett üvegszekrényt állított ki, amibe a látogatók régi pénzeiket hajigálták be, a gyűjtés efajta szokatlan módja eredményes volt.
- ³³ Balaton. 1913. Gyűjtsük a Balaton képeit. 33—34. — A nizzai lapok. 47—48. (Ebben ismételtlen hangsúlyozza: nálunk mindent ócsárolnak, a Balaton üdülőtelepit is, viszont ami külföldi azt csak dicsérni szabad.)
- ³⁴ Zala, 1911. július 25.
- ³⁵ Egy öreg népfölkelő levele. 1914.—1915-ből karcolatok Szerbiából.

Erinnerung an János Sági (1874–1938)

Zwischen den Jahren 1911 und 1922 ist das fünfbändige Werk *Die Kunst des ungarischen Volkes* von Dezső Malonyay erschienen. Die Bände, begleitet von einem sehr reichen Bildmaterial und einem ausführlichen Text führen die Volkskunst vor und so ist das Werk — mindestens was sein gewaltiges Bildmaterial betrifft — zur Zeit als das brauchbarste Handbuch der ungarischen Volkskunst zu betrachten. Der Wert des Bildmaterials wird bedeutend erhöht durch die Tatsache, daß ein beträchtlicher Teil der dargestellten Objekte, wie z. B. volkstümliche Gebäude, Hirtenschnitzwerk, während des daseit vergangenen halben Jahrhunderts verlorengegangen und infolgedessen sind durch die Bände unersetzliche Werke der Volkskunst aufbewahrt worden.

Über die Volkskunst hinaus enthalten zwei Bände (*Die Kunst des Hirtenvolkes von der Balaton-Gegend*, 1911, *Die Kunst des transdanubischen ungarischen Volkes*, 1912) wertvolle Beschreibungen von anderen Gebieten der Ethnographie, darunter über Hirtenleben, Viehzucht, Kleingewerbe, Fischerei und besonders über die Baukunst des Volkes. Der Text wurde von János Sági geschrieben und ein großer Teil der lokalen Lichtbildaufnahmen wurde von ihm gemacht.

János Sági lebte bis 1910 in der Kleinstadt Keszthely am Balatonufer. Als Grundbuchsführer schrieb er Katasterfachtarbeiten und nebenbei redigierte er vollen Streitgeistes das Ortsblatt. Er war ein Journalist, der leidenschaftlich für die modernen sozialistischen Ideen kämpfte, immer kühn für die gerechte Sache stand, dermaßen, daß er 1910 wegen seiner fortschrittlichen Gesinnung strafversetzt wurde.

Er war einer der ersten die die Wichtigkeit des Balatons aus dem Gesichtspunkte des Fremdenverkehrs erkannt haben und in diesem Interesse hat er zahlreiche Artikel und größere Werke geschrieben. Von ihm ist das erste ausführliche Reisebuch über den Balaton erschienen, ein Baedeker, in dem die einzelnen Erlaubungsorte am Balaton behandelt werden und dabei über die Naturgeschichte, Geschichte, Ethnographie u. a. des Balatons und seiner Gegend ein zusammenfassendes Bild gegeben wird.

Das geliebteste Arbeitsfeld von János Sági war doch

das Sammeln von ethnographischen Gegenständen, wodurch er den Grund der ethnographischen Abteilung des Balaton-Museums von Keszthely gelegt hat und einer der Begründer des Museums wurde. Er schreibt ein einführendes Buch über das ethnographische Sammeln (1904), in dem er schon als ein in der Ethnographie sich zu Hause fühlender Forscher erscheint. Sein Wert als ethnographischer Sammler fällt dem Redakteur der Serie "Die Kunst des ungarischen Volkes" auf und er wird mit dem Sammeln und der Bearbeitung des Materials von der Hirten- und Dekorationskunst der Balaton-Gegend beauftragt. János Sági hat seine Aufgabe ausgezeichnet gelöst, sogar ist er in vielen Punkten der ethnographischen Beschreibungsweise seinem Zeitalter vorausgeeilt. So z. B. verknüpft er die Behandlung der Volkskunst mit Charakterforschung und unterscheidet die einzelnen Hirtenschnitzkünste voneinander auf dem Grunde ihrer Stilabweichungen. Im allgemeinen behandelt er die ethnographischen Erscheinungen immer in ihren Zusammenhängen in der Ganzheit des Bauernlebens. So z. B. bei der Beschreibung der Hirtenkunst findet er sozusagen einen Vorwand um die Viehzucht und das Hirtenleben der Balaton-Gegend in ihren Einzelheiten zu beschreiben. Dabei gibt er Auskunft über alles, wie z. B. die Heilbehandlung des Schafes, das Dressieren des Hütehundes, Hirtengebäude, Lederbearbeitung, die Noten für das Horn des Schweinehirtes u. s. f.

In der Bearbeitung beachtet er die gesellschaftlichen Verhältnisse, das Verhältnis des Herren zum Bauern und in seiner Beschreibung gibt er ein plastisches Bild der Klassegegensätze. Durch die Überlegung der wirtschaftlichen Verhältnisse und des gesellschaftlichen Hintergrundes, weiterhin dadurch, daß er das Zustandekommen vieler ethnographischer Erscheinungen mit gewissen wirtschaftlichen Gegebenheiten in Zusammenhang bringt, verleiht er der volkstümlichen Hausforschung einen neuen Ton. Obwohl die Bände ihren Überschriften nach nur Volkskunst versprechen, reichen sie in ihrem Text viel mehr. In der Tat behandeln sie in einer modernen Auffassung die Ethnographie der Balaton-Gegend, mindestens die Kapitel über Volks-

kunst, Hirtenleben, Viehzucht und volkstümliche Baukunst, im Teil die Fischerei und das Kleingewerbe.

János Sági hat im Teil den Band der Serie "Die Kunst der Paloczen" (1922) geschrieben und er hatte einen Vertrag für die Bearbeitung der Volkskunst von weiteren lokalen Einheiten, was er aber wegen des ersten Weltkrieges nicht verwirklichen konnte. Die erwähnten Bände der Malonyay-Serie tun János Sági unrecht als sie seinen Namen nur auf der letzten Seite bringen. Die Wahrheit ist, daß der Band "Die Kunst des Hirtenvolkes von der Balaton-Gegend" vollkommen, die Bände "Die Kunst des transdanubischen ungarischen Volkes" und "Die Kunst der Paloczen" in vorwiegendem Maße von

János Sági geschrieben und die meisten Lichtbildaufnahmen darin von ihm gemacht wurden.

Ungeachtet seiner gemeinnützigen wissenschaftlichen Tätigkeit von hohem Werte, mußte er 1910 wegen seiner fortschrittlichen sozialistischen Gesinnung und seiner journalistischen Aktivität die Balaton-Gegend, das Feld seiner ursprünglichen Wirksamkeit, verlassen. Er zog nach Budapest um und hat bis zu seinem Tode im Jahre 1938 dort gelebt. In den letzten zwei Jahrzehnten seines Lebens war er aber als Ethnologe nicht tätig und auch von der Fachwissenschaft wurde er vollkommen vergessen.

Aurél Vajkai

Hommage à János Sági (1874—1938)

Entre 1911 et 1922 ont paru les 5 volumes de l'oeuvre de Dezső Malonyay: L'art du peuple hongrois. Avec leur riche illustration abondamment commentée, ces volumes présentent l'art folklorique de quelques régions de Hongrie, et jusqu'à présent, en raison du nombre imposant des illustrations, ils sont encore le meilleur ouvrage de référence de l'art populaire hongrois. Or, comme au cours du demi-siècle passé la plupart des sujets reproduits furent détruits — bâtiments rustiques, sculptures en bois de bergers, textiles, etc. — ce sont ces livres qui gardent des monuments folkloriques irremplaçables, ce qui rehausse encore leur valeur.

Deux des volumes (*L'art des bergers de la région de Balaton*, 1911, *L'art populaire de Transdanubie*, 1912) dépassent les limites de l'art populaire et nous mènent vers d'autres domaines de l'ethnographie, tels que la vie des bergers, l'élevage, les petits métiers, l'art de pêcher, et surtout l'architecture rustique de la région du Balaton. L'auteur de ces chapitres est János Sági qui a pris lui-même sur place la plupart des photographies.

Jusqu'en 1910, János Sági vit dans la petite ville de Keszthely, au bord du Balaton: conservateur des hypothèques, il écrivit des oeuvres techniques sur les règlements des livres fonciers, tout en rédigeant le journal local. Publiciste moderne et progressiste, luttant pour les idées socialistes, il plaidait toujours pour la cause juste, si bien qu'en 1910, pour le punir, on le muta.

János Sági est l'un des premiers qui reconnurent les grandes valeurs touristiques du lac Balaton, et il écrivit plusieurs articles et ouvrages importants sur ce sujet. C'est sa plume qui nous valut le premier guide remarquable du Balaton, où il présente un à un les lieux de plaisance de la région, tout en donnant une vue d'ensem-

ble de la faune, la flore, l'histoire et l'ethnographie etc. du Balaton et de sa région.

Pourtant, le champ d'activité préféré de János Sági était le collectage ethnographique: sa récolte constitue la base de la section ethnographique du Musée du Balaton à Keszthely, dont il est un des fondateurs. Il écrit un vademecum sur le collectage ethnographique (1904), où il apparaît déjà comme un chercheur érudit de l'ethnographie. Le rédacteur de la série *L'art du peuple hongrois* découvre ses qualités de collectionneur folklorique et le charge du rassemblement de matériaux et de la présentation de l'art pastoral et ornemental de la région du Balaton. János Sági a résolu cette tâche à la perfection, en devançant sur plusieurs points son époque. Ainsi, quand il traite l'art populaire, il procède déjà à la recherche de l'individu, il distingue les bergers-sculpteurs, les uns des autres, selon les caractéristiques que montrent leurs styles. En général, il traite les phénomènes ethnographiques dans leurs corrélations, incrustés dans la vie paysanne. De la sorte, en présentant l'art des bergers, il trouve un prétexte pour décrire, dans de petits détails, l'élevage, la vie des pâtres, qui comprend tout, comme p. ex. le traitement curatif des brebis, le dressage du chien de garde, les constructions des bergers, la préparation des cuirs, les notes pour la corne du porcher, etc.

Il prend en considération les relations sociales, les rapports entre seigneur et paysan, et dans sa description il donne l'image plastique de l'opposition des classes. Il introduit un ton nouveau dans l'étude du ménage rustique, car en traitant ce sujet, il fait entrer en ligne de compte les conditions économiques, le fond social, et il explique plusieurs faits ethnographiques par cer-

taines données économiques. Si les volumes ne promettent, par leur titre que de l'art populaire, ils donnent plus dans leur textes: à vrai dire, c'est l'ethnographie vue d'une manière toute moderne de la région du Balaton ou tout au moins des chapitres sur l'art folklorique, la vie des bergers, l'élevage et l'architecture rustique, en effleurant la pêche et les petits métiers.

C'est János Sági qui écrit le volume intitulé „L'art des Palóc” de la série (1922), et il était chargé de parler de l'art d'autres régions aussi, mais il ne put réaliser ses projets à cause de la première guerre mondiale. Les volumes cités de la série Malonyay, très injustement, ne font que mentionner le nom de János Sági à la dernière page. Or la vérité est que le volume entier de „L'art des ber-

gers de la région du Balaton” et la majeure partie des volumes „L'art populaire de la Transdanubie” et „L'art des Palóc” sont écrits par János Sági, la plupart des photos étant également prises par lui.

Malgré son activité scientifique d'intérêt général et de grande valeur, il dut quitter en 1910 la contrée du Balaton, champ de son activité originale, à cause de sa manière de penser socialiste, de son activité de journaliste. Il s'installa à Budapest en 1910, et y vécut jusqu'à sa mort, survenue en 1938. Pendant les deux dernières décennies de sa vie il ne déploya plus d'activité ethnographique, et même le milieu des techniciens a oublié jusqu'à son nom.

Aurél Vajkai

ВОСПОМИНАНИЯ О ЯНОШЕ ШАГИ (1874—1938)

Напечатано в пяти томах „Искусство венгерского народа” творчество Дежё Малоньяи. Эти тома показывают народное венгерское искусство нескольких провинций. В них представлен богатый иллюстративный материал в сопровождении обширного текста. И до настоящего времени это произведение, особенно по богатству иллюстраций, наиболее полно представляет венгерское народное искусство и может поэтому служить настольной книгой по этому вопросу. Особное значение это произведение имеет потому, что большая часть показанных в нём произведений, таких, как народные постройки, резьба по дереву пастухов, текстиль и т. д., в течение протекших с тех пор пятидесяти лет погибла. Таким образом, благодаря этим трудам, мы имеем возможность обозреть потерянный и невозполнимый материал.

Два тома („Искусство пастухов окрестностей Балатона”, 1911 и „Венгерское народное искусство Задунайского края”, 1912) помимо народного творчества, даёт интересный этнографический материал, как-то: пастушество в окрестностях Балатона, содержание скота, кустарное ремесло, рыбная ловля и, особенно, народная архитектура. Автором этого текста, а также большего числа фотоснимков является Янош Шаги.

Янош Шаги до 1910-го года жил в городе Кестхейе, расположенном на берегу Балатона, был кадастровым учетчиком, вёл регистры недвижимого имущества. По совместительству он — редактор местной газеты, страстный журналист, отдавший свое перо служению социалистическим идеям, в каждом случае храбро отстаивавший правое дело. В 1910-м

году за прогрессивный образ мыслей был переведен из Кестхейя.

Он был одним из первых, кто обратил внимание на возможности привлечения иностранных туристов на Балатон. Об этом он написал множество статей и книгу. Им написан первый справочник-путеводитель по Балатону, где подробно описаны курорты в окрестностях Балатона, даны описания природных условий Балатона и окрестностей, его истории, этнографии и т. д.

Из всех занятий самым любимым занятием Шаги была этнография. Он был одним из основателей кестхейского Балатонского музея, его собрания послужили основой этнографического отдела музея.

Им написан справочник по этнографическому коллекционированию (1904). В этом произведении он предстал как исследователь, чувствующий себя в области этнографии, как дома. На его этнографические работы обратил внимание редактор сборников серии „Искусство венгерского народа” и поручил собрать и описать материал об искусстве пастухов и декоративном искусстве окрестностей Балатона. Янош Шаги отлично справился с заданием, более того, во многих этнографических описаниях опередил свою эпоху. Уже тогда в своих этнографических изысканиях он ищет индивидуальные черты в отдельных произведениях, различает их по стилю резьбы. Отдельные этнографические черты он всегда рассматривает во взаимосвязи с жизнью крестьян. Так, при описании искусства пастухов он находит повод к подробному описанию скотоводства в окрестностях Балатона. В этом описании есть всё: лечение овец,

обучение гончих собак, пастушьи постройки, обработка кожи, игра на рожке и т. п.

В своих описаниях он принимает во внимание общественные отношения — отношения между помещиками и крестьянами — дает пластичную картину классовых противоречий. Шаги дает новое и в описании домашнего хозяйства, так как и здесь он принимает во внимание экономические отношения, общественный фон, и этнографически сложившиеся обычаи связывает с экономическими возможностями.

Таким образом, если тома „Искусства венгерского народа” по названиям своих статей обещают читателю ознакомление с народным искусством, то в самом деле дают гораздо больше — современную этнографическую картину окрестностей Балатона: описание народного творчества, пастушества, скотоводства, народной архитектуры, рыболовства, ремесел.

Том „Искусство палочек” частично написан Яношем Шаги (1922), ему же было поручено описание народного творчества и других местностей, но эту работу из-за разразившейся мировой войны он уже не смог осуществить.

В вышеупомянутых томах серии „Искусство венгерского народа” совершенно несправедливо имя Яноша Шаги только упоминается на последних страницах, тогда как в действительности том „Искусство пастухов окрестностей Балатона” целиком, а также большая часть томов „Венгерское народное искусство Задунайского края” и „Искусство палочек” написаны Яношем Шаги да и большинство фотографий выполнено им.

Несмотря на выдающуюся и представляющую большой научный и общественный интерес работу, Янош Шаги благодаря передовому, социалистическому мировоззрению и своей журналистской деятельности вынужден был в 1910-м году оставить место своей работы — окрестности Балатона — и переехать в Будапешт. В Будапеште он проживал с 1910-го до 1938-го года, года своей смерти. В эти последние два десятилетия Шаги не работал в области этнографии, и наука совершенно забыла его имя.

Аурель Вайкаи